

ÇEVİRİ – KİTAP TANITIMI

• ÇEVİRİ

Tevhit ve Sıfatlar Hakkındaki Tartışmalar*

Muhammed b. Sâlih el-'USEYMÎN**

Çev. Yrd. Doç. Dr. Hüseyin DOĞAN***

Atf / ©- el-'Useymîn, M. (2013). Tevhit ve Sıfatlar Hakkındaki Tartışmalar, çev. Hüseyin Doğan, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 247-269.

Özet- *Tevhit ve sıfatlar konusu, temel itikadî hususlardan birisidir. Özellikle de Allah'ın isim ve sıfatları, tevhit olgusunu belirleyen ve onu organize eden temel hususlardandır. Zira tarihsel süreçte tevhidin ispat edilmesi veya nefyedilmesi konusunda da, tamamen isim ve sıfatlar noktasından hareketle kanıtlanmaya çalışılmıştır. Çünkü isim ve sıfatlar, temel dinî düşüncüyü ortaya koyması kadar izlenecek ya da kendisine bağlı kalınacak olan itikat çizgisini*

* Bu makâle, Muhammed b. Sâlih el-'Useymîn'in, "Takrîbu't-Tedmüriyye" adlı eserinin, "*el-Kelâm fi't-Tevhîd ve's-Sıfât*" bölümünün Arapça'dan Türkçe'ye çevirisidir. Bu eser, 1410/1987 yılında Suudi Arabistan'da neşredilmiştir. Tercümesi yapılan sayfalar: 13-37.

** Tam adı, Muhammed b. Sâlih el-'Useymîn el-Mukbil el-Vuheybî et-Temîmî'dir. İbn 'Useymîn, 27 Ramazân 1347 yılında Kasım bölgesi şehirlerinden 'Uneyze'de doğmuştur. 1372 yılında Riyad'da açılan İlmî Enstitü'ye kaydolmuş ve iki sene sonra da bu Enstitü'den mezun olmuştur. Bu arada, dışarıdan başladığı Riyâd Şerî'at Fakültesi'ni de başarıyla tamamlamıştır. 1376 yılında, Hocası 'Abdurrahmân es-Sa'dî'den boşalan Cami imamlığına atanarak bu görevi bir süre devam ettirmiştir. Aynı zamanda, Riyad İlmî Enstitüsü'nde hoca unvanıyla ve Muhammed b. Su'ûd İslâm Üniversitesi Kasım Şubesi Şerî'at Fakültesi ile Usûlü'd-Dîn Fakültesi'nde de öğretim görevlisi olarak dersler verdi. Öte yandan, Suûdî Arabistan Genel Müftüsü Muhammed b. İbrâhîm kendisine kadılık görevi teklif etmesine rağmen İbn 'Useymîn, bu görevi kabul etmedi ve kendisini öğrencilerine hizmete adadı. İbn 'Useymîn, İslâmî alandaki gayret ve çalışmaları ve en önemlisi de İslâmî ilimlerin ihyası hususunda göstermiş olduğu üstün başarıları nedeniyle, 1414/1991 yılında Uluslararası Kral Faysal ödülüne lâyık görülmüştür. Hareketli, heyecanlı ve olaylarla dolu dünya hayatını 10 Ocak 2001 (15.10.1421) tarihinde dâr-ı bekaya irtihal etmek suretiyle noktlayan İbn 'Useymîn'in ölümüne yazılı ve görsel basında geniş yer ayrılmış olup cenazesine ilim ve siyaset adamlarının yanı sıra geniş bir halk kitlesi de iştirak etmiştir. Cenaze namazı Kabe'de kılınan İbn 'Useymîn'in naaşı, Mekke'de Hocası 'Abdülazîz b. el-Bâz'ın yanına defnedilmiştir. (Çeviren)

*** Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-posta: huseyindogan5555@hotmail.com

belirtmesi bakımından da son derece önemlidir. Tevhid ve sıfatlar konusunu kendi döneminde tartışan isimlerden birisi de Muhammed b. Sâlih el-'Useymîn'dir. el-'Useymîn, kaleme aldığı eserinde yaşadığı dönemdeki dinî, itikadî ve mezhebî anlayışa paralel olarak ele almış olduğu tevhit ve sıfatlar konusuyla ilgili benimsediği mezhebî görüşüne göre açıklamalarda bulunmuştur. İşte bu çalışma, el-'Useymîn'in, kendi eserinde ele almış olduğu tevhit ve sıfatlar konusuy- la ilgili açıklamalarını konu edinmektedir.

Anahtar sözcükler- Tevhîd, sıfat, nass, münazara, el-'Useymîn.

§§§

I. Kavramsal Bakış¹

Tevhit ve sıfatlar hakkındaki görüşler/tartışmalar (kelâm)², konuşan tarafından nefiy ve ispat arasında cereyan eden ve muhatap tarafından doğrulama ya da yalanlama yoluyla karşılık bulan haber cinsindedir. Çünkü bu durum, Allah Teâlâ hakkında tevhit ve kemal sıfatlar gibi vacip olan ve yine ortaklık, noksanlık ve mahlukata benzemek gibi O'nun hakkında imkansız olan hususlardan haber vermektir.

Buna örnek Allah Teâlâ'nın: "*Allah, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur; O, hayydir, kayyûmdur. Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama...*"³ sözüdür. Allah Teâlâ'nın bu sö- zünde geçen, "[Allah ki], O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur" ifadesi ile "*tevhîd*"; "O, hayydir, kayyûmdur" ifadesiyle de, "*Allah Teâlâ'nın kemal sıfatları*" ispat edilmiştir. Öte yandan ayette geçen "*Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama*" ibaresinde de, "*kemâlâtın ispat edilmesi için Allah hakkındaki bütün eksikliklerin olumsuzlanması (nefy)*" söz konusudur.

Şer'î ve belirli anlamda söz, konuşan tarafından emir ve nehiy arasında deveran eden; muhatap açısından da taat ya da masiyetle karşılık bulan talep türündendir. Çünkü istenilen şey, yapılması emredildiği için Allah ve Resulü'ne hoş gelen bir şeyin yapılması emredilmiş, Allah ve Resulü tarafından çirkin kabul edilen şey yasaklanmıştır.

Buna örnek Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: "*Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın...*"⁴ sözüdür. Allah Teâlâ'nın, "*Allah'a ibadet edin*" ibaresinde, "*Allah'a ibadet*) emri varken"; "*O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın*" ibaresinde de, "*Allah'a ortak koş- manın yasaklanması*" vardır.

¹ Yapılan çevirinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından bu ara başlıklar tarafımızca Türkçe metne ilave edilmiştir. (Çeviren).

² Bilindiği üzere "kelâm", ıstılâhî anlamda "*değişik görüş ve yaklaşım biçimleri*" anlamlarına geldiği gibi "haber", "talep" ve "dua" gibi anlamlara da gelebilmektedir. (Çeviren).

³ Bakara, 2/255.

⁴ Nisâ, 4/36.

Haber ile talep arasında, hakikatleri ve hükümleri açısından var olan fark bilinmektedir. Allah ve Resulü'nün haberi karşısında kula gerekli olan şudur: Allah ve Resulü'nün haberini, yine Allah ve Resulü'nün muradına uygun olarak yalanlama olmaksızın mükemmel bir biçimde doğrulamak, O'na küfür olmaksızın canı gönülden iman etmek ve hiçbir şüphe (tereddüt) duymaksızın kesin olarak inanmaktır. Bunun gerekçesi ise Allah Teâlâ'nın şu sözüdür: *“Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberi'ne, Peygamberi'ne indirdiği Kitâb'a ve daha önce indirdiği Kitâb'a iman (da sebât) ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse, tam anlamıyla sapmıştır.”*⁵

Bu talebin karşısında kullara vacip olan şey şudur: Allah Teâlâ'nın, *“Ey İman Edenler! Allah'a ve O'nun Resulü'ne itaat ediniz. İşittiğiniz halde, O'ndan dönmeyiniz. İşitmedikleri halde, 'işittik' diyenler gibi olmayınız. Allah katında hayvanların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir. Allah, onlar hakkında bir iyilik olduğunu bilseydi, elbette onlara işittirirdi. Onlara işittirseydi de, yine yüz çevirerek dönerlerdi.”*⁶ sözü gereği herhangi bir taşkınlık ya da eksiltme yapmadan Allah ve Resulü'nün irade ettiği biçimiyle bu talebe uymaktır. Böylece, emredilen şeyi yerine getirir; sakıncalı şeyden de kaçınmış olurlar.

[Bölüm]

Buraya kadar açıklandığına göre bu konuda iki temel ilke bulunmaktadır:

Birinci ilke *sıfatlar* hakkında olup, Allah'ın bizzat kendisinin ve peygamberlerinin vasıflandırdığı şekilde *“teşbihsiz bir ispat”*⁷ ve *“ta'tilsiz bir tenzih”*⁸ yoluyla nitelenmesidir. Nitekim Allah Teâlâ, bu iki temel ilkeyi de şu sözünde bir araya getirmiştir: *“O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, işitendir, görendir.”*⁹

Allah Teâlâ'nın, *“O'nun benzeri hiçbir şey yoktur”* sözü, Allah Teâlâ'nın kemal sıfatlarını kapsayan ve temsil ehlinin metodunu iptal eden bir nefiydir. Aynı şekilde, *“O, işitendir, görendir”* ibaresi de, Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarını ispat etmek için *“tahrîf”* (bozma) ve *“ta'tîl”* ehlinin metodunu iptal etmektir. Böylelikle bizler, herhangi bir *“tahrîf”* ya da *“ta'tîl”* yahut da herhangi bir şekillendirme ve benzetme yapmaksızın Allah'ın kendisi için varlığını bildirdiği şeyleri kabul etmiş veya kendisinden nefyetmiş olduğu şeyleri de olumsuzlamış oluruz. Hiç kuşkusuz bu durum, söz ve itikatta ilim, hikmet ve adalet (sedâd)

⁵ Nisâ, 4/136.

⁶ Enfâl, 8/20-23.

⁷ Müellif burada, *“teşbihsiz ispat”* ifadesi ile genel anlamda teşbihe düşen Müşebbihe ve Mücessime mezhepleri ile haberi sıfatları te'vil eden bazı kelâmcıları kastetmektedir. (Çeviren).

⁸ Müellif burada, *“ta'tilsiz tenzih”* ifadesi ile de *“mua'ttıla”* olarak nitelendirilen Mu'tezile'ye göndermede bulunmaktadır. Çünkü Mu'tezile, sıfatları Allah'ın zatıyla eş değer/aynı kabul etmiştir. (Çeviren).

⁹ Şûrâ, 42/11.

üzerine inşa edilmiş sağlam ve zorunlu bir metodolojidir. Bunun, biri dinî diğeri de nazarî (aklî-kuramsal) olmak üzere iki delili söz konusudur. İstersen sen buna, sem'î ve aklî¹⁰ de diyebilirsin.

Naklî, sem'î, delil: Allah Teâlâ'nın şu sözleri naklî, sem'î delilin örneklerindedir: "En güzel isimler Allah'ındır. O halde, O'na o güzel isimlerle dua ediniz ve O'nun isimleri hakkında eğriliğe sapanları bırakın; onlar yaptıklarının cezasını çekeceklerdir."¹¹ "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, iştirindir, görendir."¹² "Allah'a meseller vermeye (birtakım benzerler ortaya çıkararak Allah'ı onlara benzetmeye ve O'nu ortak koştuğunuzla kıyaslamaya) sakın kalkmayınız. Hiç şüphesiz Allah bilir, siz bilemezsiniz."¹³ "Hakkında bilgi sahibi olmadığın şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül bunların hepsi ondan sorumludur."¹⁴

Nazarî, aklî delil -Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatları hakkında konuşmak olduğundan, aklen detaylarının idrak edilmesi mümkün olmayan yalın haber türündendir. Bu nedenle, bu konuda özellikle de vahyin getirmiş olduğu hususlar (sem') üzerinde tevakkuf¹⁵ etmek gerekir.

[Bölüm]

Allah Teâlâ'nın sıfatları konusundaki nefiy ile ispat arasında birleştirme (cem'), tevhidin hakikatini ifade etmektedir. Çünkü tevhit, "birleştirme" anlamına gelen "vahhedyuvahhidu" (وحد) fiilinin masdarı durumundadır. Yalın bir nefiy ve ta'til üzerine yetinme olacağından, tevhidin hakikatinin doğruluğu ancak nefiy ve ispat sayesinde mümkün olabilir. Diğer taraftan mutlak ispat üzerine yetinmek, ortaklığı engellemez.

Buna örnek; şayet sen: "Zeyd, cesaretli değildir" dersen, bu durumda "cesaret" sıfatını ondan nefyetmiş ve yok saymış olursun.

Eğer sen: "Zeyd, cesaretlidir" dersen, bu durumda Zeyd için "cesaret" sıfatını ispat etmiş olursun; ancak bu, aynı şekilde kendisinin dışında bir başkasının "cesaretlî" olmasına engel değildir.

¹⁰ Müellifin, "sem'î" ve "aklî" delillerin zorunluluğu hususundaki bu yaklaşımı Kur'ân'daki şu âyete dayanmaktadır: "Ve dediler ki: "Eğer biz (onların sözlerini) dinleseydik veya düşünüp anlaysaydık, şu çığır ateşin halkı arasında bulunmazdık!" " Mülk, 67/10. (Çeviren).

¹¹ A'râf, 7/180.

¹² Şûrâ, 42/11.

¹³ Nahl, 16/74.

¹⁴ İsrâ, 17/36.

¹⁵ Müellif bu yaklaşımıyla, "Selefiyye" hareketine yakın durmaktadır. (Çeviren).

Şöyle dersin: “Zeyd’den başka hiçbir cesaretlisi yoktur.” [Bunu demekle], Zeyd için “cesaret” sıfatını ispat etmiş ve bu sıfatın Zeyd’den başkasında olabileceğini de nefyetmiş olursun. Dolayısıyla sen, “cesâret” sıfatı hususunda Zeyd’i birlemiş olmaktadır.

Öyleyse, herhangi birinin herhangi bir şeyle “tevhîd”i mümkün değildir; fakat bu, ancak nefiy ve ispatı birleştirmekle mümkün olabilmektedir.

Allah Teâlâ’nın doğrudan kendi zatını vasıflandırmış olduğu subutî sıfatlarının tamamının, O’nun kemal sıfatlarından olduğunu bil. Bu sıfatlarda genel olarak bir ayrıntı ve incelik söz konusudur. Çünkü, bu sıfatlar hakkında çok farklı haberler bulunup bunların delaleti de çeşitli olursa, bu sıfatlarla nitelenen varlığın daha önce hiç bilinmeyen mükemmel yönü ortaya çıkar. Bu itibarla Allah Teâlâ’nın kendi zatından haber vermiş olduğu subutî sıfatları, kendi zatından nefyetmiş olduğu menfî sıfatlarından daha çoktur.

Allah Teâlâ’nın, kendi zatını nefyetmiş olduğu menfî sıfatlarına (sıfât-ı selbiyye) gelince, bunların tamamı da noksan ve acizlik, yorgunluk, zulüm, mahlukata benzeme gibi O’na layık olmayan sıfatlardır. Bu sıfatlarda çoğunlukla özlü anlatım (icmâl) söz konusudur. Çünkü bu, vasıflandırılmış olan varlığı (Allah) tazimde en açık ve uygun; O’nu tenzih etmede de en mükemmel yoldur. Çünkü bu sıfatların, gerekli bir sebep olmaksızın ayrıntılı olarak anlatılması, vasıflandırılmış olan varlık için bir alay etmek ve eksikliklerdir. Baksana! Eğer sen, bir kralı övecek olsan ona şöyle dersin: “*Sen cömertsin, cesaretlisin, tecrübelisin, hüküm sahibisin ve düşmanlarına üstün gelensin*” gibi övgü sıfatlarıyla onu översin, yüceltirsin. Kuşkusuz bu tarz bir söylem, kralı övme ve yüceltme konusunda çok önemli bir şeydir. Çünkü bu sıfatlarla vasıflanan kişinin değeri artacağı gibi, sevgi ve saygı noktasında onu iyi ve güzel kılan bütün yönleri de bu vesileyle ortaya çıkmış olur. Çünkü sen, ispat konusunda ayrıntılı olarak açıklamada (tavzîh) bulunmuş oldun.

Şayet sen, bir kral hakkında: “*Sen kendi asrında dünyanın hiçbir kralının sana karşı koyamadığı ve direnemediği tek kralısın*” dersin, bunda apaçık bir methiye vardır; çünkü sen, nefyetme konusunda birleştirmede bulunmuş oldun.

Eğer sen, herhangi bir kral hakkında: “*Sen cimri, korkak, fakir, bakkal, temizlikçi, baytar ve bir hacamatçı ehli (kan alan kişi) değilsin ve bunlara benzer biçimde kendisine layık olmayan bazı kusurların nefyedilmesi konusunda ayrıntılı bir söylemde bulunsan*” kuşkusuz bu durum, onunla alay etmek ve ona noksanlık izafe etmek anlamına gelir.

Bazen isimler hakkındaki, “*En güzel isimler, Allah’ındır. O halde, O’na o güzel isimlerle dua ediniz*”¹⁶ ayetiyle; sıfatları konusundaki, “*...En yüce durum (en yüce nitelikler),*

¹⁶ A'râf, 7/180.

*Allah'ındır...*¹⁷ ayetinde olduğu gibi Allah Teâlâ'nın isimleri ve subutî sıfatları konusunda özlü bilgi varit olur.

Bazen de, menfî sıfatlar hakkındaki sebeplerden dolayı ayrıntılı bir açıklama yapılır. O sebeplerden bazıları şunlardır:

i. Allah Teâlâ'nın, "*Allah, çocuk edinmemiştir. O'nunla beraber hiçbir ilâh yoktur...*"¹⁸ sözünde olduğu gibi yalancı müfterilerin, Allah hakkında iddia etmiş oldukları hususların nefyedilmesi.

ii. Allah Teâlâ'nın, "*Andolsun ki, biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yarattık ve bize hiçbir yorgunluk da dokunmadı.*"¹⁹ sözünde olduğu gibi, O'nun kemali hakkında var olacak olan bütün eksikliklerin insan zihnindeki tasavvuruna engel olmak.

İspat konusundaki ayrıntılı açıklama (tafsîl) ile nefiy hakkındaki özlü bilgiye (icmâl) örnekler:

[Kur'ân'da] *ispat* konusundaki ayrıntılı açıklama örnekleri gerçekten çoktur. Onlardan bazıları şunlardır:

Allah Teâlâ'nın, "*O, öyle Allah'tır ki, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, görülmeyen âlemi de görünen âlemi de bilendir...*"²⁰ biçiminde başlayan ve sure sonuna kadar devam eden ayetleri, Allah Teâlâ hakkında on beş isimden daha fazla ismi kapsamaktadır. Hatta bu isimlerden her birisi bir, iki ya da daha fazla sıfatı da yine kendi içinde barındırmaktadır.

Yine, Allah Teâlâ'nın, "*[Allah], onları memnun olacakları bir yere sokacaktır. Doğrusu Allah, bilendir, halîmdir.*"²¹ ayetinden "*Muhakkak ki Allah, insanlara çok şefkatli, çok merhametlidir.*"²² ayetine kadar peş peşe devam eden yedi ayeti de böyledir. Bu ayetlerden her biri, Allah'ın (c.c.) isimlerinden en az iki isimle bitmektedir. Kaldı ki, bu isimlerden her birisi bir, iki veya daha çok sıfatı kendi yapısında bulundurmaktadır.

Nefiy konusundaki özlü bilgi örneklerine gelince; Allah Teâlâ'nın, "*O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, iştendir, görendir.*"²³ ayeti ile "*...Hiç O'nun adıyla anılan birini biliyor musun?*"²⁴ ve "*Hiç bir şey, O'nun dengi olmamıştır.*"²⁵ ayetleri bunun örneklerindedir.

¹⁷ Nahl, 16/60.

¹⁸ Mü'minûn, 23/91.

¹⁹ Kâf, 50/38.

²⁰ Haşr, 59/22.

²¹ Hac, 22/59.

²² Hac, 22/65.

²³ Şûrâ, 42/11.

[Bölüm]

İsimler ve sıfatlar konusundaki ortaklığın tıpkı nakil, akıl ve duyunun kendisine delaletinde olduğu gibi, isimlendirilmiş olanlar ile vasıflandırılmış olanlar konusunda hiçbir benzerliği (temâsül) gerektirmediğini bil.

Nakil: Allah kendisinden bahisle şöyle demiştir: "...Allah, size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesi ki Allah, işitendir, görendir."²⁶ İnsandan bahisle de şöyle demiştir: "Doğrusu biz, insanı imtihan etmek için karışık bir nutfeden yarattık da onu işitici, görücü yaptık."²⁷ Bu sözüyle Allah Teâlâ, ayetinde ifadeye çalıştığı "semî" ve "basîr" sıfatlarının, insana ait olan "semî" ve "basîr" sıfatları gibi olmasını nefyetmiş ve şöyle demiştir: "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, işitendir, görendir."²⁸

Allah Teâlâ, hem kendisine hem de insana ait bir "ilim" (sıfatı) olduğunu ispat etmiştir. Allah kendi zatından söz ederken şöyle demiştir: "...Allah biliyor ki, siz onlara (vefat iddeti beklemekte olan kadınlara) bunu mutlaka söyleyeceksiniz..."²⁹ İnsandan bahisle de şöyle demiştir: "...Eğer siz, onların inanmış kadınlar olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri göndermeyin. Çünkü müslüman hanımlar, kâfir (erkek)lere helâl değildir. Kâfir (erkekler) de müslüman hanımlara helâl değildir..."³⁰ [Fakat] İnsanın bilgisi (ilmi), kesinlikle Allah'ın bilgisi gibi değildir.

[Zira] Allah Teâlâ, kendi bilgisi (ilmi) hakkında şöyle demiştir: "...Sizin ilâhınız (Allah), ilmiyle her şeyi kuşatmıştır."³¹ Bir diğer ayette de şöyle demiştir: "Şüphesiz ki, yerde ve gökte Allah'a hiçbir şey gizli kalmaz."³²

Allah, insanın bilgisi konusunda ise şöyle demiştir: "(Sana rûh hakkında soruyorlar. De ki: Rûh, Rabbimin bileceği şeydir.) Bu hususta size çok az ilim verilmiştir."³³

Akıl: Mana ve vasıfların, kendisine izafe edilen varlığa nispetle kayıtlanmış ve belirlenmiş olduğu aklen bilinmektedir. Tıpkı eşyanın kendi zatına nispetle farklı olduğunun bilinmesi gibi. İşte bu eşya, sıfatlar ile kendisine izafe edilen manalar konusunda aynı

²⁴ Meryem, 19/65.

²⁵ İhlâs, 112/4.

²⁶ Nisâ, 4/58.

²⁷ İnsan, 76/2.

²⁸ Şûrâ, 42/11.

²⁹ Bakara, 2/235.

³⁰ Mümtetine, 60/10.

³¹ Tâhâ, 20/98.

³² Âl-i İmrân, 3/5.

³³ İsrâ, 17/85.

şekilde farklılık arz etmektedir. Her mevsufun sıfatı kendisine uygundur ve o sıfatla ilgili, mevsufundan eksik kalan veya mevsufunu aşan bir şey anlaşılmaz. Bu sebeple, biz, hem insanı hem de eritilmiş demiri “yumuşaklıkla” (el-lîn) vasıflandırmaktayız. Ancak biliyoruz ki, bu husustaki “yumuşaklıkla” vasfı, kendisine nispet edilen varlık bakımından farklı anlamlar taşımaktadır.

Duyu: Hiç kuşkusuz bizler, fil ile sivrisineği gerek bedenen gerek sahip oldukları ayakları açısından ve gerekse de potansiyel güçleri dolayısıyla (aralarındaki farkı) müşahede ederiz. Ancak iki hayvan arasında beden, ayak ve güç farkını da biliriz.

Mahlukat konusundaki isim ve sıfatlarla ilgili ortaklık bilindiği zaman, bunların her birisi mahlûk ve mümkün oldukları halde gerçekte benzerliği gerekli kılabacak bir durum yoktur. Bu nedenle, bu hususta hâlîk ile mahlûk arasında benzerliğin olmaması daha uygun ve daha anlamlıdır. Hatta hâlîk ile mahlûk arasında var olması tasavvur edilen benzerlik, hiçbir biçimde mümkün değildir.

[Bölüm]

II. İtikâdi Mezhep ve Grupların Allah'ın İsim ve Sıfatları Konusundaki Yaklaşımları

a) *Allah'ın isim ve sıfatları konusunda Peygamberlerin ve ona tâbi olanların yolundan ayrılanlar:*

Allah'ın isim ve sıfatları konusunda Peygamber ve ona tâbi olanların yolundan ayrılanlar Mümessile³⁴ ve Mu'attıla³⁵ olmak üzere iki kısımdır. Bunlardan her birisi, (Allah'ın isim ve sıfatları konusunda) ya aşırı gitmiş ya da yetersiz kalmıştır. Öyle ki, Mümessile, ispat konusunda çok aşırılık gösterirken, nefyetme noktasında ise yetersiz/sınırlı kalmıştır. Buna karşılık Mu'attıla ise, nefyetme yönünde aşırılığa kaçıp, ispat yönünde yetersiz kalmaya çalışmıştır. Bu itibarla, onlardan her birisi hem ispat hem de nefyetmede mutedil davranmaktan uzak kalmışlardır.

Birinci grup: Bu grupta Mümessile bulunmaktadır ki, onların temel metodolojisi, Allah'ın sıfatlarını, mahlukatın sıfatlarına benzer bir şekilde ispat etmiş olmalarıdır. Nitekim Mümessile şöyle demiştir: Tıpkı bizlerin yüzü, iki eli, iki gözü ve buna benzer [organları] olduğu gibi, Allah'ın da yüzü, iki eli, iki gözü vardır.

Onların bu konudaki benzetmeleri, Allah Teâlâ'nın Kur'ân'da, bizlerin anladığı ve aktettiği biçimiyle hitapta bulunmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Onlar şöyle demişler-

³⁴ Allah'ı nesnel alandaki bir varlık gibi tasavvur edenler. Müellif bu söylemiyle, “Müşebbihe” ve “Mücessime”yi kastetmektedir. (Çeviren).

³⁵ Allah'ın sıfatlarını yok sayanlar. Müellif, burada da “Cehmiyye” ve “Mu'tezile”yi işaret etmektedir. (Çeviren).

dir: Bizler ancak, müşahede alanımıza giren şeyleri anlayabilir veya düşünebiliriz. Allah Teâlâ, görünmeyen âlemlerle (gayb) ilgili herhangi bir şey hakkında bizlere hitapta bulunduğu zaman, bizlere düşen onu görünür âlemdeki bilinen şeye hamletmektir. (kıyâsu'l-gâib 'ale's-şâhid)³⁶.

Onların bu görüşleri geçersizdir (bâtıl); nakil, akıl ve duyularla reddedilmiştir.

Nakil açısından: Allah Teâlâ şöyle demiştir: “O’nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, işitendir, görendir.”³⁷ “Allah’a meseller vermeğe (birtakım benzerler ortaya çıkararak Allah’ı onlara benzetmeğe ve O’nu koştüğünüz ortaklarla kıyaslamaya) kalkışmayın...”³⁸ Allah Teâlâ ilk ayette, kendisi hakkında “işitme” (sem‘) ve “görme” (basar) sıfatlarını ispat etmekle birlikte (iddia edilebilecek olan) her türlü benzerliği ortadan kaldırmıştır. İkinci ayette Allah Teâlâ, kendisine doğrudan meseller (benzerler ortaya çıkarmak) getirilmesini nehyetmiştir. Bu şekilde Allah Teâlâ, her iki ayette “nefyetme” (nefy) ile “nehyetme” (nehy) arasında bir tür uzlaştırmada bulunmuştur.

Akıl açısından; akıl, şu yönlerden benzerliğin imkansızlığına delalet eder:

a. Zat ve varlık konusunda Allah Teâlâ ile mahlukat arasındaki farklılık (benze-mezlik). Bu, aynı zamanda sıfatlar konusunda da farklılığı gerekli kılmaktadır. Çünkü, her mevsufun sıfatı kendisine uygundur. Zira manalar ve vasıflar, ancak kendisine izafe edilen varlığa nazaran kayıtlanır ve belirlenir.

b. Allah Teâlâ ile mahlukatı arasında “benzerlik” olduğuna ilişkin görüş, her türlü eksiklik ve noksanlıktan berî olan Allah Teâlâ’ya halel getirmektedir. Çünkü, tam ve kâmil olan bir varlığı eksik ve noksan bir varlığa benzetmek, tam ve kâmil olanı eksik ve noksan yapar.

c. Allah Teâlâ’nın mahlukatına benzediğine ilişkin görüş, gerçek kulluğun ortadan kalkmasına (geçersizliğine) neden olmaktadır. Çünkü hiçbir akıllı, hiç kimseye boyun eğ-

³⁶ Bu metodoloji, İslâm filozoflarının ve özellikle de kelâmcıların, İslâm dinî öğretilerinin gerekçelendirilmesinde ya da kelâmın temel ve en önemli problemlerinin çözümlenmesinde kendisine dayanmış oldukları akıl yürütme biçimi olarak tarif edilebilir. Öyle ki İslâm kelâmcıları, duyuşal/tabiat alanına dayanarak duyuşal alanın ötesine ilişkin birtakım çıkarsamada bulunurken görünürdeki bir şeyin, herhangi bir nedenle almış olduğu hüküm veya kazandığı vasfın, benzer bir nedeni taşıyan görünürde olmayan (gâib) alandaki bir şey için de geçerli olabileceğini düşünmüşlerdir. Bu konuda bkz.: Ebû Mansûr Muhammed el-Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, nşr.: Fethullâh Huleyf, Beyrut, 1970, s. 27-28; el-Kâdî ‘Abdülcebbar, *el-Muhîd bi't-Teklîf*, nşr.: ‘Ömer Seyyîd el-‘Azmi, el-Müessesetü'l-Misriyyetü'l-‘Amme, Kahire, 1965, s. 168-169; Hüseyin Doğan, “Ebu'l-Hasan el-Eş'arî ve Kelâmdaki Yöntemi Üzerine (II)”, *Kelâm Araştırmaları Dergisi (Kader)*, Cilt: XI, Sayı: II, (Bahar 2013), s.38-41. (Kelam.org) (Çeviren).

³⁷ Şûrâ Sûresi, 42/11.

³⁸ Nahl Sûresi, 16/74.

mez ve kendisinden daha yüksekte olması hariç o kimseye karşı kesin/mutlak tazim zilletinde de bulunmaz.

Duyu açısından; bizler, Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarının mahlukat konusundaki lafzî müşterekliğini ve gerçekteki (hakikî) farklılığını müşahede etmekteyiz. Şöyle ki, filin bir bedeni (cismi) ve gücü vardır; aynı şekilde sivrisineğin de belli bir bedeni ve gücü vardır. Ancak, her ikisi arasındaki beden ve güç farklılığı bilinmektedir. Mahlukat arasındaki bu farklılık belli (câiz) olduğunda, ilk seferde hâlik (yaratıcı) ile mahlûk (yaratılan) arasındaki farklılık da belli olmuş ve ortaya çıkmış olur. Hatta, hâlik ile mahlûk arasındaki farklılık vacip olmuş olur. Çünkü bunlar arasındaki "benzerlik", hiç bir şekilde mümkün değildir.

Onların, "Bizler, düşünüp anlamamız için onu Arapça bir Kur'ân yaptık."³⁹ ayetiyle, "(Bu Kur'ân), çok mübarek bir kitaptır. Onu, sana indirdik ki, ayetlerini düşünsünler ve aklı selîm sahipleri öğüt alsınlar."⁴⁰ ayeti ve "Biz, her elçiyi kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (emredildikleri şeyleri) açıklasın..."⁴¹ ayetinden ötürü, Allah Teâlâ, bizlerin anladığı ve alettığı biçimde bize hitapta bulunmuştur, şeklindeki görüşleri doğrudur. Şayet Allah Teâlâ, peygamberlerin getirdiği şeyi kullarının akletmesini ve düşünmesini istememiş olsaydı, o peygamberin kavminin lisanıyla başkalarının lisanı eşit olmuş olurdu ve mahlukat karşı delilin (hucet) ortaya koyduğu şey (beyân) meydana gelmiş olmazdı.

Onların, "Allah Teâlâ, görünmeyen âlemle ilgili herhangi bir şey konusunda bizlere hitapta bulunduğu, onu görünen âlemde bilinene hamletmek gerekir" biçimindeki sözlerine iki açıdan cevap vermek gerekir:

a. Allah Teâlâ'nın kendi zatı hakkında haber verdiği şey, yine O'nun yüce zatına ilişkin izafe ettiği haberler cinsindedir. Öyle ki bu haberler, O'nun yüce zatına uygun olan hususlardır; kesinlikle mahlukatına benzer olan şeyler değildir. Çünkü herhangi birisinin bu konuda benzerliği anlaması mümkün değildir. Eğer aksi olacaksa, kişinin ancak Allah'ı bilmemesi veya O'nun kadrini yeterince takdir edememesi veyahut da ayetin geliş şeklinin gerektirdiği tarzda hitabın medlülü hakkında bilgi sahibi olmaması gerekir.

b. Allah Teâlâ'nın muradının "benzerlik" olması da mümkün değildir; çünkü benzerlik, Allah (c.c.) hakkında bir çeşit noksanlığı gerektirmektedir. Hiç şüphesiz, yaratıcının noksan olduğuna ilişkin inanç, küfürdür ve yoldan çıkmaktır. Allah Teâlâ'nın kendi sözüyle (ayetler) muradının, küfür ve yoldan çıkmak olduğu asla doğru değildir. Allah'ın şu sözleri varken böyle bir şey nasıl olabilir: "...Şaşırırsınız diye Allah, sizlere (hükümünü) açıklıyor..."⁴² "...Allah, kulları için küfre razı olmaz..."⁴³

³⁹ Zuhuruf, 43/3.

⁴⁰ Sâd, 38/29.

⁴¹ İbrâhîm, 14/4.

⁴² Nisâ, 4/176.

[Bölüm]

*İkinci kısım*⁴⁴: Bu grup Mu'attıla'dır ki bunlar, Allah Teâlâ'nın kendi (zatını) isimlendirdiği ve nitelediği şeyi tamamen veya kısmen inkâr etmişlerdir. Bu nedenle onlar, Kur'ân'daki nasları ve Sünnet'i tahrif etmişlerdir. Dolayısıyla onlar, nasları tahrif edenler ve sıfatları yok sayanlardır. Bunlar, dört gruba ayrılmışlardır:

Birinci grup: Bunlar, Eş'arîler ile Eş'arî olmadığı halde Mâtürîdîler'den olup onlara tâbi olanlardır. Onların anlayışı, Allah'ın isimleri ile bazı sıfatlarını ispat etmiş olmaları esasına dayanır. Onlar, bu isim ve sıfatların çoğunun gerçekliğini ise nefyetmişlerdir. Hatta, naslardan kendileri için reddedilmesi mümkün olanları reddetmiş; reddedilmesi imkan dahilinde olmayanları da tahrif etmişlerdir. Onlar, yaptıkları bu tahrifi, "te'vîl" diye isimlendirmişlerdir.

Onlar, Allah hakkında yedi sıfat ispat etmişlerdir: Bu sıfatlardan bazılarının ispat edilmesinin keyfiyeti konusunda -gerek kendileri gerekse de Selef'le aralarında olan görüş ayrılıklarına rağmen- hayat, ilim, kudret, irade, kelâm, semî' ve basar sıfatlarını ispat etmişlerdir.

Onları kaygılandıran temel şüphe, ispat edildiğinde teşbihe yani benzerliğe neden olacak hususların, nefyedilmesine olan inançlarıdır. Bu itibarla onlar, ispat ettikleri şeye aynı zamanda aklın da bir delil olacağını söylemişlerdir. Zira mahlukatın ortaya çıkarılması (icâd), kudrete delâlet etmektedir. Mahlukat konusundaki tahsis ise, Allah'ın iradesine delalet etmektedir. Aynı şekilde mahlukat hakkındaki hükümleri de, ilme delalet etmektedir. Bu sıfatlardan kudret, irade ve ilim, "haya"ya delalet etmektedir; çünkü bu sıfatlar, ancak bir "hayy" (canlı varlık) ile ikame olunabilmektedir. "Hayy", ya kemal sıfatlardan olan kelâm, semî' ve basar ile yahut da bunların zıttı olan "dilsizlik", "sağrılık" ve "körlük" gibi sıfatlarla muttasıf olabilir. Bunlar, Allah Teâlâ hakkında imkansız olan sıfatlardır. O halde, kelâm, semî' ve basar sıfatlarının ispat edilmesi gerekir.

Onlara şu yönlerden cevap vermek gerekir:

a. *Bu konuda akla müracaat etmek, sahabe, tâbiûn ve onlardan sonraki ümmetin imamları gibi ümmetin selefının görüşüne karşı çıkmaktır.* Çünkü onlardan hiç birisi, bu konuda akla müracaat etmemiştir. Onlar, ancak Kitap ve Sünnet'e müracaat etmişlerdir. Onlar, isim ve sıfatlardan Allah Teâlâ'nın kendi zatı için ispat etmiş olduğu ya da peygamberlerinin temsilsiz bir ispat ve ta'tilsiz bir tenzihle Allah için ispata çalıştıkları şeyleri ispat ederler.

⁴³ Zümer, 39/7.

⁴⁴ Peygamberlerin ve onlara uyanların yolundan ayrılanlar.

Ehl-i Sünnet'in imamı 'Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: "Biz, Allah'ı, kendi zatını vasıflandırdığı biçimiyle vasıflandırmaktayız. Bu konuda asla, Kur'ân ve Sünnet'in dışına çıkmayız."

b. *Bu konuda akla müracaat etmek, sonuçta yine akla muhalefet etmek demektir. Çünkü bu hususlar, aklın sahasına girmeyen gaybî işlerdir.* Bu hususlar, ancak nakille (haber) elde edilir. Çünkü aklın, Allah Teâlâ hakkında vacip, caiz ve mümteni olan şeyi bütün tafsilatıyla kavrayabilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla bu konuda aklın vereceği hüküm, yine akla muhalif olmuş olur.

c. *Bu konuda akla müracaat, görüş ayrılıkları ile bazı çelişkileri beraberinde getirmektedir.* Zira onlardan her birinin, tıpkı bunlarda olduğu gibi, kendisine müracaatı zorunlu gören bir akli vardır. Böylece onlardan birisinin, bir diğerinin olumsuzladığı (nefiy) şeyi ispat ettiğini görürsün. Belki de onlardan biri çelişkiye düşer de, başka bir alanda ortadan kaldırdığı veya olumsuzladığı görüşüne karşılık, bu sefer onu başka bir alanda ispat etmiş olur. Dolayısıyla, onların kendisine doğrudan müracaat edecekleri dosdoğru ve sağlam bir kanunları yoktur.

İbn Teymiyye (r.a.), "Hameviyye Fetvâsı'nda (Mecmû'u'l-Fetevâ) şöyle demiştir: "Garip ve şaşılacak bir şeydir ki hangi akıl, Kitap ve Sünnet'e denk olabilir. Zira İmâm Mâlik b. Enes'den (r.a.), şöyle dediği nakledilmiştir: Bize, bir diğerinden daha münakaşacı (cedel) bir adam geldiğinde bizler, bu ikisinin münakaşası sebebiyle Cebrâil'in, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) getirmiş olduğu şeyleri terk ettik."⁴⁵ Görüşlerin birbiriyle çelişkili olması, aslında kendilerinin fesadına delil olduğuna da bir işarettir.

d. *Kuşkusuz onlar, (dinî) nassları zahiri anlamlarından alarak aklın gerekli gördüğünü iddia ettikleri (başka) anlamlarına döndürdükleri zaman, bu durum onları Kitap ve Sünnet'i tahrif etmek suretiyle nefyetmiş oldukları anlam konusunda kendilerini bağlayan şeyin benzerine mecbur kılmaktadır.*

Buna örnek: Onlar, "Allah'ın eli" (yedullâh) ile murad edilenin, "elin gerçekliği olmaksızın sadece güçtür; çünkü elin gerçekliğinin ispatı, eli olan mahluka benzerliği zorunlu kılmaktadır" dediklerinde,

Onlara şöyle deriz: "Tıpkı size, gerçek elin ispat edilmesi konusunda size gerekli olan şeyin aynısı, gücün ispat edilmesi hususunda da gerekir. Çünkü, mahlukun (yaratılan) bir gücü vardır. Buna göre Allah Teâlâ hakkında gücün ispat edilmesi, sizin anlayışınıza göre teşbihi gerekli kılmaktadır."

⁴⁵ Bkz.: İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetevâ*, 5/29.

Başka bir örnek: “Onlar, Allah Teâlâ'nın muhabbetiyle murat edilenin, muhabbetin hakikati olmaksızın sevimli olanın (mahbûb) sevabının ya da sadece sevabın kendisinin irade edilmesidir; çünkü muhabbetin hakikatının ispatı, benzerliği gerektirmektedir” dediklerinde,

Onlara şöyle deriz: “Sizler, “muhabbeti”, “irade” olarak yorumladığınızda, tıpkı muhabbetin ispat edilmesi konusunda size gerekli olan şeyin benzeri, iradenin ispatı konusunda da gerekir. Çünkü mahlukun, bir iradesi vardır. Bu itibarla, Allah Teâlâ hakkında iradenin ispat edilmesi, sizin usulünüze göre teşbihi gerektirmektedir. İradeyi, “sevâb” olarak yorumladığınızda, o zaman da (sevâb) yaratılmış ve yapılmış bir şey olur ki onu, bir yaratan (hâlık) ve yapandan (fâil) başkasının ortaya koyabilmesi mümkün değildir. Çünkü fâilin, o fiili irade etmesi gerekir. Buna göre iradenin ispat edilmesi, sizin anlayışınıza göre teşbihi gerektirmektedir.”

Sonra da şöyle deriz: “Sizlerin, sevabın irade edilmesine yönelik ya da sadece sevapla ilgili ispatınız, kendisine binaen sevap elde edilen için muhabbetini de zorunlu kılmaktadır. Eğer, amelin bir muhabbeti olmasaydı, bu durumda onu yapanın herhangi bir karşılık alması da söz konusu olmazdı. İşte bu nedenle sizin te'vîliniz, nefyetmiş olduğunuz hususu gerekli kılmıştır. Şayet sizler, onu mahluk olana benzerliği yönüyle ispat ederseniz, işte o zaman teşbihe düşmüş olursunuz. Yok eğer, onu, Allah'a veya ona layık olduğu biçimiyle ispat ederseniz, kuşkusuz isabet etmiş olursunuz ve sizlere bu yönde (diğer) bütün sıfatların da ispat edilmesi vacip olmuş olur.”

e. Onların: “Şüphesiz ki, sıfatların ispat edilmesi teşbihi gerektirmektedir” şeklinde nefyetmiş oldukları görüşler, menedilmiştir. Çünkü isim ve sıfatlardaki ortaklık, daha önce de ifade edildiği üzere isimlendirilenler ile vasıflandırılanların birbirine benzerliğini gerekli kılmamaktadır. Bu görüş, Allah'ın sıfatlarıyla alakalı ispat ettikleri hususlara çelişiktir. Onlar, mahluku bu sıfatlarla vasıflandırmış olmakla birlikte aynı şekilde Allah Teâlâ hakkında hayat, ilim, irade, kudret, kelâm, semî' ve basarı ispat etmektedirler. [Buna göre] onların, yaratılmış olanların o sıfatlarla vasıflanmasının yanı sıra bu sıfatları Allah Teâlâ hakkında ispata çalışmaları, kendi anlayışlarına göre teşbihi zorunlu kılmaktadır.

Eğer: “Bizler, Allah Teâlâ hakkındaki bu sıfatları, mahluk konusunda geçerli olabilecek herhangi bir benzetme olmaksızın sadece Allah'a has kılarak ispat etmekteyiz” derlerse,

Biz de şöyle deriz: Bu, güzel ve uygun bir cevaptır. Öyleyse, aynı şeyi niçin nefyetmiş olduğunuz şey hakkında da söylemiyorsunuz? Bu cevabı kendisine özel bir tarzda Allah Teâlâ için ispat etmiş olursunuz. Mahluk için sabit olan şey de, ona benzemez?!

Eğer: “[Sıfatlar konusunda] bizim ispatına çalıştığımız hususa akıl delâlet eder; çünkü sıfatların ispatı şarttır” derlerse,

Biz de buna üç yönden cevap veririz:

a) Daha önce de geçtiği gibi, bu konuda sadece akla güvenmek uygun değildir.

b) Nefyetmiş olduğunuz şeyin akî bir delille ispat edilmesi mümkündür. Öyle ki bu akî delil, bazı durumlarda sizin ispat ettiğiniz şeylerdeki delillerinizden daha da açık/sağlam olur.

Bunun örneği, "Rabbin, çok bağışlayıcıdır, merhamet sahibidir..."⁴⁶ ayeti ile "...O, çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."⁴⁷ ayetinde Allah Teâlâ'nın kendi zatı için ispat etmiş olduğu "rahmet"tir. Böylece naklin "rahmet"e delalet etmesi gibi, onun aklen de ispat edilmesi mümkündür.

Bu konuda şöyle de denilir: Kendilerine yarar sağlayan ya da onlardan zararı deden hususlarla mahlukata iyilik yapmak, tahsisin "irâde"ye delalet etmesi gibi "rahme"e delalet eder. Hatta o, bunlardan her birisinin ortaya çıkması için daha açık ve daha sağlam bir şeydir.

c) Şöyle de diyebiliriz: Farz edilir ki, aklın, bizlerin nefyetmiş olduğu konulara delalet etmesi söz konusu değildir. Kuşkusuz bu durumda aklın delaletinin olmaması, işin kendisinde yokluğun bulunmasını gerektirmez. Bir konuda belirli bir delilin bulunmaması, kendisine delil getirilenin (medlûl) de yok olmasını gerektirmez. Çünkü o, başka bir delille ispat edilmiş olur. Bizler akî bir delil takdir ettiğimizde, o, ispat edilmemiş olur; ancak naklî bir delil takdir ettiğimizde ispat edilmiş olur. İşte o zaman onun (ispatın) arizi dirençteki bir delilden öte, dayanıklı ve sağlam bir delille ispat edilmesi gerekir.

Eğer onlar: "Tam aksine akıl, bunun yokluğuna delalet etmektedir; çünkü onun ispat edilmesi, "teşbîhi" zorunlu kılmaktadır. Akıl ise, ancak "teşbîhin" yokluğuna delalet eder" derlerse,

Biz de şöyle deriz: "Şayet sıfatların ispatı "teşbîhi" zorunlu kılırsa, bu durumda ispatına çalıştığımız şeyin ispat edilmesi de yine "teşbîhi" gerektirir. Muhakkak ki siz, bunu engellerseniz kendisini nefyetmiş olduğunuz hususta onun ortadan kaldırılması gerekir. Çünkü, bunda hiçbir fark yoktur. İşte o zaman, ya bütün sıfatların ispatını kabul etmiş olursunuz ki, bu anlamda Selef'e muvafık davranmış olursunuz yahut da bütün sıfatların nefyini kabullenmiş olursunuz ki, bu durumda Mu'tezile ve onlara uyanlarla aynı şeyi düşünmüş olursunuz. Ayrılık (tefrîk) ise, apaçık bir çelişkidir."

[Bölüm]

⁴⁶ Kehf, 18/58.

⁴⁷ Yûnus, 10/107.

İkinci grup: Bunlar, Mu'tezile ve Kelâm ehli ile diğerlerinden onlara tâbi olanlardır. Onların temel anlayışları, Allah Teâlâ hakkında sıfatları dışlayarak isimleri ispat etmeye dayanmaktadır. Çünkü onlar, isimleri Allah'a has gerçek birer alemler olarak değerlendirilmektedirler. Sonra onlardan bir kısmı, bu isimlerin eş anlamlı (müterâdif) olduklarını ifade ederler ki onlara göre "alîm", "kadîr", "semî", "basîr" tek bir şeydir. Bazıları da, bu isimlerin birbirinden farklı olduklarını söylemişlerdir. Onlara göre Allah Teâlâ, "ilm"i olmaksızın "alîm"dir; "kudret"i olmaksızın "kadîr"dir; "sem"i olmaksızın "semî"dir; "basar"ı olmaksızın "basîr"dir vb.

Onların şüphesi, sıfatların ispatının teşbihi zorunlu kıldığı yönündeki inançtan kaynaklanmaktadır. Çünkü cismin dışında sıfatlarla vasıflanabilecek hiçbir şey yoktur. Cisimler de, birbirine benzemektedirler. Bu durumda, sıfatların ispat edilmesi teşbihi zorunlu kılar.

Onlara şu açılardan cevap vermek gerekir:

a. *Allah, kendi zatını isimlerle isimlendirmiş ve sıfatlarla da vasıflandırmıştır. Eğer sıfatların ispatı teşbihi zorunlu kılıyorsa, aynı şekilde isimlerin ispatı da teşbihi zorunlu kılar. İsimlerin ispat edilmesi teşbihi gerektirmese, aynı şekilde sıfatların ispatı da teşbihi gerektirmez. Ayrılık bunlar arasındadır ve kuşkusuz bu bir çelişkidir.* [Bu durumda] ya bütün sıfatları ispat etmiş olurlar ki, o zaman Selef'e muvafakat etmiş olurlar ya da bütün sıfatları nefyetmiş olacaklardır ki o zaman da, Cehmiyye'den aşırıları ile Bâtıniyye'ye eşlik etmiş olurlar. Yahut da, bunların arasını ayırmak zorundadırlar ki bu da, apaçık bir çelişkidir.

b. *Allah Teâlâ, kendisini en güzel isimlerle vasıflandırmıştır; hatta bu güzel isimlerle kendisine dua edilmesini bizlere emretmiştir. Zira O, şöyle buyurmuştur: "En güzel isimler (esmâü'l-hüsnâ) Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle dua edin..."⁴⁸ Muhakkak ki bu ayet, duamızda bizlere vesile olan yüce manalar konusunda delil olma özelliğine sahiptir. Bu nedenle, onlardan ayrı kalıp uzaklaşmak hiçbir şekilde uygun değildir.*

Eğer bu (sıfatlar) sadece yalın birer alemler olsaydı, dua konusunda bir vesile ve güzellik olmalarına karşılık, isimlendirilenin (müsemmâ) belirlenmesi dışında herhangi bir manaya işaret etmezdi.

c. *Allah Teâlâ, mahlukata benzerliği ortadan kaldırarak kendi zatı hakkında icmâli (toplu) ve tafsîli (ayrıntılı) olarak sıfatları ispat etmiştir. Nitekim O, bu hususta şöyle demiştir: "...En yüce durum, Allah'ındır..."⁴⁹ ve "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, işitendir,*

⁴⁸ A'râf, 7/180.

⁴⁹ Nahl, 16/60.

görendir.”⁵⁰ Bu ayetler, sıfatların ispatının benzerliği gerektirmediğine en açık delildir. Şayet bu hususta benzerlik zorunlu olmuş olsaydı, bu durumda Allah'ın kelâmının birbiriyle mütenakız olması icap ederdi.

d. *Kemal sıfatlarla vasıflanmayan bir varlığın, “Rabb” ya da “İlâh” olması hiç uygun değildir.* İşte bu sebeple Hz. İbrâhîm (a.s.), babasını, işitmeyen ve görmeyen bir varlığı ilâh edinmesi nedeniyle kınayarak şöyle demiştir: “*Bir zaman o (Hz. İbrâhîm) babasına dedi ki: Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın?*”⁵¹

e. *Her mevcuda bir sıfat gerekmektedir. Çünkü mevcudun, sıfatlardan arî (mücerred) olarak sadece zati varlığının olması mümkün değildir.* O halde, yaratıcı “Vâcibu'l-Vücûd”un kendi zatına layık olan sıfatlarla vasıflanması gerekmektedir.

f. Onların, “*Allah'ın isimleri, kendi zatından başka hiçbir şeye delalet etmeyen eş anlamlı kelimeler veya gerçek birer alemlerdir*” şeklindeki iddiaları, geçersizdir. Çünkü Kitap ve Sünnet'in delaletleri, tek isim ve tek mevsuf üzerinde ittifak etmekle birlikte onlardan her bir ismin, özel bir manaya işaret ettiğini ortaya koymaktadır. Öyle ki Allah Teâlâ, “el-Hayyu'l-Kayyûm”, “es-Semî”, “el-Basîr”, “el-'Alîm” ve “el-Kadîr”dir. İsimlendirilen ile vasıflandırılan (şey) birdir. İsimler ve sıfatlar ise, çokturlar. Tıpkı şu sözünde olduğu üzere Allah Teâlâ'nın, kendi zatını aynı yerde iki ya da daha fazla isimle isimlendirmiş olduğunu görmez misin: “*O, öyle Allah'tır ki, kendisinden başka hiçbir ilâh yoktur. O, mülkün sahibidir, eksiklikten münezzehdir; selâmet verendir, emniyete kavuşturandır, gözetip koruyandır, üstündür, istediğini zorla yaptıran, büyüklükte eşi olmayandır...*”⁵² Eğer isimler gerçek birer alem ve eş anlamlı olmuş olsalardı, onların topluca/birlikte zikredilmesi bu iddialarındaki faydayı ortadan kaldıran bir yanılısamadan başka bir şey olmazdı.

g. Onların, “*Allah Teâlâ, “ilmi” olmaksızın “âlîmdir”; “kudret”i olmaksızın “kâdîrdir” ya da “semî” olmaksızın “semîdir” biçimindeki yaklaşımları, gerek Arap lisanı gerekse de Arapların dışındaki lisanların gerektirdiği hususlara aykırı boş bir görüştür.* Dünyadaki bütün sözlüklerde bilindiği üzere “müştak” olan, kendi cinsinden olan müştak anlama delalet eder. Bu itibarla, Allah Teâlâ hakkında, O, hiçbir “ilmi” olmaksızın “âlîm”dir; hiçbir “kudret”i olmaksızın “kadîr”dir; ya da hiçbir “semî” olmaksızın “semî”dir demek asla mümkün değildir.

⁵⁰ Şûrâ, 42/11.

⁵¹ Meryem, 19/42.

⁵² Haşr, 59/23.

Durum böyle olunca, Allah Teâlâ'nın isimlerinin kendisine uygun olan sıfatlara delâlet etmiş oldukları gerçeği de ortaya çıkmış olur. Böylece, isimlerin ve sıfatların ispatının belirlenmesi, yerin ve göklerin yaratıcısını ortaya koymuş/ispat etmiş olur.

h. Onların, “*sıfatlarla ancak, cisim vasıflandırılır*” biçimindeki iddiaları da, yine reddedilmiştir. Muhakkak ki bizler, eşyayı, her zaman vasıflandırmaya uygun bulamayız; çünkü o, cisim olmayabilir. Şöyle denir: Gece uzundur, gündüz kısadır, soğuk şiddetidir, sıcak hafiftir vs. Nitekim bunlar, cisim değildirler. Ehl-i Ta'tîl'in⁵³ (Mu'tezile), Allah Teâlâ'nın kendi zatı hakkında ispat etmiş olduğu sıfatlarını nefyetmek amacıyla itibar ettikleri bidat anlayışa göre, ispat ya da nefiy açısından “cisim” lafzını Allah Teâlâ'ya izafe etmiş olmaları, her şeye rağmen sonuçta onları haklı çıkarmamaktadır.

ı. Onların, “*Cisimler, birbirine benzemektedirler*” şeklindeki yaklaşımları ise, hükümün (butlân) zahiri açısından geçersiz ve boş bir iddiadır. Çünkü cisimlerin birbirlerinden farklı yapıda olmaları, inkârî mümkün olmayan bir husustur. [Nitekim], Şeyh İbn Teymiyye şöyle demiştir: “Onların, ‘cisimlerin birbirlerine benzer olduğu’ yönündeki iddialarının, boş bir iddia olduğu hususunda hiçbir kuşku yoktur.”⁵⁴

[Bölüm]

Üçüncü grup: Bunlar, Aşırı Cehmiyye, Karâmita, Bâtıniyye ve onlara tâbi olanlardır. Onların temel anlayışı, isim ve sıfatları inkara dayanmaktadır. Onlar, Allah Teâlâ'yı ispattan uzak soyut bazı olumsuz (selbî) sıfatlarla vasıflandırmaya çalışmakta ve şöyle demektedirler: Muhakkak ki Allah, mutlak bir şartla⁵⁵ kesin olarak var olandır. Allah hakkında, O, “mevcût”, “hayy”, “âlîm” ve “kâdir”dir denemez. Bu isimler, mahlukat içindir ya da bunlar mecazdır. Çünkü bunların ispatı, yaşayan (hayy), bilen (âlîm) ve güç sahibi (kâdir) bir varlık olmaları bakımından teşbihi zorunlu kılmaktadır. Onlar şöyle demektedirler: Muhakkak ki sıfat, mevsufuyla aynıdır ve her sıfat, başka bir sıfatın aynısidir. Bu açıdan “ilim” ile “kudret”; “sem” ile “basar” vb. arasında hiçbir fark yoktur.

Onların şüphesi, isim ve sıfatların ispat edilmesinin teşbihi ve çokluğu (ta'addüd-i kudemâ) gerekli kıldığı yönündeki inançlarından dolayıdır. Şöyle ki isimler konusunda Allah Teâlâ onlarla isimlendirildiğinde, aynı zamanda O'nun ismin manasıyla da vasıflanması gerekmektedir. Örneğin, “*el-Hayy*” [sıfatını] ispat ettiğimizde, onun “hayât”la vasıflanması gerekir. Çünkü müştakın doğruluğu, kendisinden müştak olan şeyin de aynı şekil-

⁵³ “Ehl-i Ta'tîl”, Allah'ın sıfatlarını “yok sayan” veya “inkâr edenler” demektir.

⁵⁴ Bkz.: İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetevâ*, 3/72.

⁵⁵ “*Bi-Şarti'l-Mutlak*”, “mutlak (kesin) bir şartla” demektir; yani o, subutî bir sıfattır. Çünkü sıfat, ancak mevsufuyla mukayyettir.

de doğruluğunu zorunlu kılar. Bu, sıfatların vasıflandırıldıkları şeyle bulunmasını gerektirir ki, bu da bir tür teşbihtir.

Onlar sıfatlar konusunda şunu ileri sürmüşlerdir: Sıfatların ispatı, mevsuf için bir değişiklik ve farklılık arz etmektedir. Zira bu, sayı bakımından da “çokluğu” (ta'addüd-i kudemâ) gerektirmektedir. Bu durumda onun, tevhide zıt ve imkansız bir söz biçimi olduğu ortaya çıkmış olur.

Onlara şu yönlerden cevap vermek gerekir:

a. *Allah Teâlâ, nefiy ile ispat arasında kendi zatını isimlendirmiş ve vasıflandırmış olduğu her şeyi bir araya getirmiştir (cem').* Daha önce bununla ilgili örnekler geçmişti. Her kim nefyi ikrar edip ispatı da inkâr ederse, bu durumda Kitâb'ın (Kur'ân) sadece bir bölümüne iman etmiş sayılır. Kitâb'ın bir kısmını küfür ise, onun tamamını küfür gibidir. Nitekim Allah Teâlâ, bu hususta İsrailoğulları'nı yalanlayarak şöyle demiştir: “... Yoksa siz, Kitâb'ın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden bunu yapanın cezası, dünya hayatında rezil olmaktan başka nedir? Kıyamet Günü'nde onlar, azabın en şiddetlisine itilirler. Allah, yaptıklarınızdan asla gafil değildir.”⁵⁶ “Onlar ki, Allah'ı ve elçilerini inkar ederler, Allah ile elçilerinin arasını ayırmak isterler: ‘Kimine inanırız, kimini inkar ederiz’ derler. Onlar, bu ikisinin (iman-küfür) arasında bir yol tutmak isterler. İşte onlar, gerçek kâfirlerdir. Biz de, kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.”⁵⁷

b. *Mutlak mevcut, duyusal âlemde (hâriç) hiçbir şekilde varlığı mümkün olmayan mutlak bir şartla var olandır.* Bu, insan zihninin gerekli gördüğü (tasavvur ettiği) bir şeydir; fakat hakikatte hiçbir mevcudiyeti söz konusu değildir. Böylece sözün hakikati ile, sadece insan zihninde Allah Teâlâ'nın varlığının nefyi gerçekleşmiş olur. İşte bu da, ta'til ve küfrün en son noktasıdır.

c. *Onların, “şüphesiz ki sıfat, mevsufun aynısıdır ve her sıfat başka bir sıfatın da aynısıdır” biçimindeki iddialarına gelince bu, aklî ilkelerde (ma'kûlât) bir çelişki ifade etmektedir. Hatta kesin aklî çıkarımlar (bedîhiyyât) için de safsata niteliğindedir.* Akıl ve duyu açısından sıfatın mevsuf olmadığı veya her sıfatın başka bir sıfat olamayacağı zorunlu olarak bilinmektedir. Çünkü ilim, kudret ve kelâmın birbirinden farklı sıfatlar olması gibi “ilim”, “âlim”, “kudret”, “kâdir”; veyahut da “kelâm” da “mütellim” demek değildir.

d. *Allah Teâlâ'nın ispat sıfatlarıyla vasıflandırılması, kemaline nefiy sıfatlarla vasıflandırılmış olmasından daha fazla delalet eder. Çünkü ispat, O'nun hakkında çeşitli kemalâtları ortaya çıkaran varlıksal bir durumdur. Nefiy ise, ispatı kapsamaması dışında Allah*

⁵⁶ Bakara, 2/85.

⁵⁷ Nisâ, 4/150-151.

hakkında hiçbir kemali ortaya koymayan/çıkarmayan yokluksal ('adem) bir durumdur. Ancak bu yokluklar ise, ispatı gerekli kılan nefyi ifade etmezler.

e. Onların, *“sıfatların ispatı, mevsuf için bir değişiklik ve farklılık arz eder. Zira bu, Allah hakkında sayı bakımından çokluğu gerektirmektedir” tarzındaki yaklaşımları, akılsal ve duyusallara tamamen karşıt boş bir görüştür. Çünkü sıfatların sayısının çok olması, mevsufun sayısının da çok olmasını gerektirmez. Bir insan, kendisine ait olan sıfatlardan “hayy”, “semî”, “basîr”, “âkil”, “mütakellim” vb. vasıflanabilir. Bunlar, onun kendi zatının çokluğunu gerektirmez.*

f. İsimler konusunda iddia ettikleri, *“muhakkak ki isimlerin ispatı, ismin kendi manasıyla vasıflandırılmasını gerektirir. Çünkü onların ispat edilmesi, teşbihi zorunlu kılmaktadır”* biçimindeki görüşlerinin cevabı: Allah Teâlâ'ya layık olan isim ve sıfatların ispatıyla ilgili zorunlu olan manalar, O'nun hakkında geçersiz (müstahîl) değildir. İsim ve sıfat konusundaki ortaklık, isimlendirilenler ile vasıflandırılanlar hakkında benzerliği zorunlu kılmaz.

g. Onların, *“şüphesiz ki ispat, mevcudata olan teşbihi zorunlu kılar”* biçimindeki sözlerine gelince, onu cevabı da şöyledir: Onların kabul etmiş oldukları nefyi, kendi anlayışlarına göre yokluklara olan teşbihi de zorunlu kılar. İşte bu, varlıklara (mevcûdât) olan teşbihten daha çirkin bir şeydir. O zaman onlar, ya ispat hususunda karar kılmış olacaklar ki, bu anlamda Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'a (Selef) uymuş olurlar ya da tıpkı ispatı inkar ettikleri gibi nefyi de inkâr etmiş olacaklar ki, o takdirde de Karâmita, Bâtîniyye ve diğerlerinden aşırıların aşırısına (Cehmiyye) muvafakat etmiş olurlar. Bunların arasını ayırmak ise, apaçık bir çelişkidir.

[Bölüm]

Dördüncü grup: Bunlar, felsefecilerden çok aşırı olanlar ile Cehmiyye, Karâmita, Bâtîniyye ve diğer bazılarıdır. Onların temel anlayışları, Allah Teâlâ hakkında ispat ve nefyin her ikisini de inkar etmiş olmaları esasına dayanmaktadır. Nitekim onlar, Allah Teâlâ'dan varlığı, yokluğu, hayatı, ölümü, ilmi ve bilgisizliği (cehl) nefyederek şöyle demişlerdir: “O, var değildir; ancak yok da değildir. Canlı değildir; ama ölü de değildir. ‘Âlim değildir; lakin bilgisiz de değildir” vb.

Onların bu konudaki temel şüphesi, sıfatlarıyla vasıflandırdıklarında Allah Teâlâ'yı, mevcudata benzetmiş olacakları sadedindeki inançlarından dolaydır. Çünkü eğer O'nu, nefiyle vasıflandırılırsa, bu sefer de yokluklara benzetmiş olacaklardır.

Onlara şu açılardan cevap vermek gerekir:

a. *Allah Teâlâ'nın kendisini isimlendirdiği biçimiyle isimlendirilmesi veya vasıflandırdığı şekliyle vasıflandırılması kesinlikle bir teşbih olmadığı gibi teşbihi de lüzumlu kılmamaktadır. Çünkü isim ve sıfattaki ortaklık, isimlendirilmiş olanlar ile vasıflandırılmış*

olanlar arasında benzerliği gerekli kılmaz. Sizin bu isimlendirmeniz, insanların genelinin ve bilgisizlerin gizlemesi ve kapatması dışında kesinlikle bir teşbih değildir. Şayet bizler, bu boş iddianın benzerini kabul etmiş olsaydık, bu durumda her boş ve geçersiz olanın, insanların kabulünden çekindikleri isimlerle hakiki bir şey olarak isimlendirilmesi mümkün olurdu.

b. *Akıl ve his açısından zorunlu olarak bilinir ki, mümkün olan varlığı meydana getirecek bir Vâcibu'l-Vücûd gereklidir.* Muhakkak ki bizler, sonradan ortaya çıkarılmış olanların ortaya çıkışını biliriz ve onları gözlemleriz (müşâhedât). Çünkü onların, herhangi bir muhdis (ortaya çıkarıcı) olmaksızın varlık bulmaları mümkün değildir. Ya da Allah Teâlâ'nın şu sözü gereğince, kendi kendilerine ortaya çıkmaları da mümkün değildir: "Yoksa kendileri, hiçbir şey olmadan (yani bir yaratıcı olmaksızın yahut boşu boşuna) mı yaratıldılar? Yoksa yaratılanlar, kendileri midir?"⁵⁸ Bu ayette, gerçek Vâcibu'l-Vücûdun Allah Teâlâ olduğu belirlenmiştir.

O halde, iki tür varlıktan bahsedebiliriz:

1) Bizâtihi Vâcibu'l-Vücûd olan öncesiz (ezelî) bir varlık.

2) Varlığı mümkün olan muhdes (önceli) bir varlıktır ki, onun varlığı bir başkasına bağlıdır. Varlığın isimlendirilmesi ve aynı varlığın özellikleri konusunda onların ittifak etmeleri mümkün değildir. Şüphesiz ki, Vâcibu'l-Vücûd'un kendine özgü vasıfları olduğu gibi, muhdesin de kendine ait özellikleri bulunmaktadır.

Hâlik'in (Allah Teâlâ) varlığı, sonradan olması imkansız olan ezeli bir zorunluluktur. O'nun varlığının sona ermesi mümkün değildir. Mahlukun varlığı ise, yokluktan sonra ortaya çıkan geçici, hâdis ve mümkün bir şeydir. Her kim, onlar (hâlik-mahlûk) arasındaki ittifakı ve ayrılığı ispat etmezse, bu durumda bütün mevcudatın ya kendi zatıyla zorunlu ve ezeli bir varlık olarak ya da varlığı bir başkasından kaynaklanan mümkün ve muhdes bir varlık olarak ortaya çıkması gerekir. Bunların her ikisinin de zorunlu olarak fesadı (geçersizliği) bilinmektedir.⁵⁹

c. *Onların ispat ve nefyi inkâr etmeleri, iki çelişik şeyin birlikte ortadan kaldırılmasını gerektirmektedir. Bu ise, imkansız bir şeydir. Çünkü iki çelişik şeyin bir araya gelmesi ya da birbirinden ayrılması (irtifâ) asla mümkün değildir. Çünkü bu durumda, onlardan sadece birisinin var olması gerekir.* Onların bu görüşlerine göre Allah'ın, imkansızlara benzetilmesi gerekir. Çünkü bir şeyin hem var hem de yok olması veya hem canlı hem de ölü olması mümkün değildir. Ancak, vakıada herhangi bir gerçekliği olmasa da insan zihninde takdir edilen durum bundan istisnadır. Allah (c.c.), esasında akılların tabiatına karşı

⁵⁸ Tûr, 52/35.

⁵⁹ Bkz.: İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetevâ*, 6/43.

Resulüllâh'ın getirdiği hususlar konusunda bunun gerçekleşmesini çok açık bir şekilde inkar olarak vasıflandırmıştır.

Eğer onlar: "İkisi karşı karşıya geldiğinde, iki çelişğin nefyedilmesi imkansızdır. Ancak, işitme ve sağırlık cinsinden sıfatları kabul etmeyen cansız cisimlerdeki gibi şayet o ikisi karşı karşıya gelmezse, onların nefyi mümkündür. Bu durumda onun, işitmesi de sağırlığı da yoktur" derlerse,

Buna dört yönden cevap vermek gerekir:

a. *Muhakkak ki bu, onların varlık ve yokluğun ortadan kaldırılması (nefi) açısından iddia ettikleri biçimiyle kesinlikle uygun değildir. Gerçekte o ikisinin karşılaşması, akıllıların ittifakıyla olumlu olanla olumsuz olanın karşılaşmasıdır. Onlardan birisinin varlığı sona erdiğinde, diğerinin subûtu (varlığı) gerekir. Eğer, "O, mevcût değildir" denilirse, bu durumda O'nun yok olması gerekir. Yok şayet, "O, yok değildir" denirse, o halde O'nun var olması gerekir. Kısacası, ikisinin birlikte hem nefyedilmeleri hem de subûtları mümkün değildir.*

b. *Onların, "O, yokluğun karşısının karşı karşıya kaldığı "hayat", "ölüm", "körlük", "görme", "işitme", "sağırlık" vb. ile vasıflanmayı kabul etmemektedir. Çünkü onun sahip olduğu şeyler, hakikatleri değişmeyen ıstılahi sözlere" biçiminde cansız varlıklar hakkında ileri sürmüş oldukları görüşleri, cansız olanı canlı varlık gibi tasavvur etmesi yönüyle ispata yönelik olduğundan reddedilmiştir. Tıpkı Allah'ın (c.c.), Hz. Mûsâ'nın esasını sihirbazların yaptığını yutan bir canlıya dönüştürmesinde olduğu gibi. Allah Teâlâ, şu sözlerinde olduğu üzere cansız olanları ölü olarak vasıflandırmıştır: "Allah'tan başka yalvardıkları (ilâhlar), hiçbir şey yaratamazlar; zaten, kendileri de yaratılmaktadırlar. Onlar, ölüdürler; diri değildirler. Ne zaman dirileceklerini de bilmezler."⁶⁰ Allah Teâlâ bu sözleriyle, yeryüzünün kıyamet gününde kendi haberlerini ortaya çıkaracağını haber vermiştir. Bu haberler ise, yeryüzünün hayır ve şer konusunda yapıp ortaya koydukları şeylerdir. Bunlar, söylenilmesi açısından işitmeyi; yapılması açısından da görülmeyi zorunlu kılan hususlardır.*

c. *O, kendisinin kabul etmediği bir kemalden daha mükemmel olan bir vasıfla vasıflandırılmayı kabul eder. Zira O, ilim, kudret ve sem' ile vasıflandırılmayı kabul etmektedir. Öyle ki, O'nun bunlardan hali olması, bunları kabul etmemesinden daha mükemmel bir şeydir. 'Şüphesiz ki Allah, bunlarla vasıflandırılmayı kabul etmez' biçimindeki sizin iddianız, onu kabul etmeyen cansızlar konusundaki şüphenizden dolayı bunlara karşı olan insandan daha eksik olmasını gerektirir.*

d. *Varlık ve yokluğun ortadan kaldırılması imkânsız olunca, bunların yokluğunun sona ermesi çok daha tehlikeli bir şey olmuş olur. Bunun üzerine onların şu sözü serde-*

⁶⁰ Nahl, 16/20-21.

dilmiştir: "Muhakkak ki Rabbinin, imkansız olanlara benzetilmesi çok zor bir olgu olduğundan O, varlık ve yoklukla vasıflandırılmayı kabul etmemektedir."

Kaynakça

- 'Abdülcebbar, el-Kâdî, *el-Muhîf bi't-Teklîf*, nşr.: 'Ömer Seyyîd el-'Azmî, el-Müessesetü'l-Mısriyyetü'l-Âmme, Kahire, 1965.
- 'Abdülhamîd, 'İrfân, *İslâm'da İtikâdî Mezhepler ve Akâid Esâsları*, çev.: M. Saim Yeprem, Marifet Yay., İstanbul, 1994.
- el-Bûfî, Muhammed b. Sa'îd Ramazan, *es-Selefiyye –Merhaletün Zemeniyyetün Mûbâreketün Lâ-Mezhebün İslâmiyyûn-*, Dâr el-Fikr el-Mu'âsir, Beyrut, 1411/1990.
- Doğan, Hüseyin, "Ebu'l-Hasan el-Eş'arî ve Kelâmdaki Yöntemi Üzerine (II)", *Kelâm Araştırmaları Dergisi (Kader)*, Cilt: XI, Sayı: II, (Bahar 2013), s.38-41. (Kelam.org).
- İbn Teymiye, Takıyyuddîn 'Ahmed (öl.728/1327), *Mecmu'u Fetâvâ*, Riyâd, 1381.
- el-Kirmânî, Muhammed b. Hamza b. Nasr, *el-Burhân fî Tevcîhi Müteşâbihî'l-Kur'ân*, tah.: 'Abdülkâhir 'Ahmed 'Atâ, Beyrut, 1406/1986.
- el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed, *Kitâbu't-Tevhîd*, nşr.: Fethullâh Huleyf, Beyrut, 1970.
- es-Sâbûnî, Ebû İsmâ'îl 'Abdurrahmân, *'Akîdetü's-Selef ve'l-Ashâbü'l-Hadîs –er-Risâle fî İtikâdi Ehli's-Sünne ve Ashâbi'l-Hadîs ve'l-E'imme-*, Dâru'l-Feth, Kahire, 1404/1984.
- Wolfson, H. Austryn, *Kelâm Felsefeleri (Müslüman-Hıristiyan ve Yahudi Kelâmı)*, çev.: Kâsım Turhan, Kitabevi, İstanbul, 2001.

Discussions on the Tawheed and Attributes

Citation / ©- al-'Usaymin, M. (2013). Discussions on the Tawheed and Attributes, translate: Hüseyin Dogan, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity* 13 (2), 247-269.

Abstract- *The tawhid and adjectives, is one of the basic theological matters. In particular names and attributes of God, and him who organized the major mechanisms that determine the phenomenon of tawhid. Indeed, in the historical process of oneness has to be demonstrated or negated also tried to fully prove the starting point that nouns and adjectives. Because the nouns and adjectives to be followed up to demonstrate the fundamental religious ideas or to stay connected to it in terms of the creed is also extremely important to specify the line. The tawhid and adjectives in his time discussing the issue is one of the names of Mohammad b. Salih al-'Usaymin. al-'Usaymîn, penned during the time of his work of religious and sectarian conception of faith that have dealt with in parallel in the direction of line of unification and statements of faith were adopted on the subject of adjectives. In this article, accordingly explained by al-'Usaymin about tawheed and attributes his explanation in his own written work (Takrib at-Tadmuriyye).*

Key words- Tawhid, attribute, nass, jadal, al-'Usaymin